

Особливості оцінки рівня економічної безпеки підприємства

В умовах загострення економічної кризи, що поставила на межу виживання ряд підприємств, які ще донедавна вважалися успішними й стабільно функціонуючими, питання про економічну безпеку набуло особливої актуальності.

В Україні сформувалась система господарювання, в якій ринкові інструменти діють недостатньо ефективно, не гарантуються прозорі та однакові для всіх суб'єктів господарювання правила економічної поведінки; не забезпечено дотримання права власності; відсутні стимули для ефективного використання ресурсного потенціалу, запровадження інноваційних та ресурсоощадних технологій; національна економіка не адаптована до умов глобалізації та відкритості. Ці негативні чинники у поєднанні з нестабільністю, відсутністю планованої поетапної економічної політики держави, невикористанням ресурсо-обґрунтованої моделі економічного розвитку значно перешкоджають подальшому економічному зростанню України [1].

Підвищення агресивності зовнішнього й, частково, внутрішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їхнього впливу на результативність діяльності підприємств. Запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз можливо шляхом забезпечення своєчасної реакції на них і створення умов для безпечного розвитку через ефективне управління економічною безпекою в рамках загальної системи управління суб'єктом господарювання. Прийняття оптимальних рішень в області управління й забезпечення економічної безпеки підприємств потребує вирішення ряду питань, пов'язаних з оцінкою їхнього рівня.

Для успішного управління економічною безпекою підприємства необхідна ефективна система управління фінансами, яка здатна забезпечувати компроміс між інтересами розвитку підприємства,

наявністю достатнього рівня грошових коштів і забезпеченням платоспроможності підприємства. У цьому випадку основними стратегічними цілями діяльності підприємства є: максимізація прибутку; оптимізація структури капіталу і забезпечення фінансової стійкості підприємства; забезпечення інвестиційної привабливості підприємства; поліпшення конкурентних позицій підприємства на ринку.

Вченими-економістами багато уваги приділяється розгляду різних аспектів проблеми економічної безпеки підприємства. Серед українських та зарубіжних учених вагомий внесок у формування теоретико-методологічної бази економічної безпеки підприємств внесли Л.І. Абалкін, О.В. Іванов, С.О. Олейніков, І.В. Петров, В.К. Сенчагов, В.Л. Тамбовцев, В.В. Шликов, В.І. Ярочкін, О.В. Ареф'єва, М.Г. Білопольський, Ф.І. Євдокімов, М.М. Єрмошенко, С.М. Ілляшенко, Г.В. Козаченко, В.М. Колосок, Ю.Г. Лисенко, Т.Г. Логутова, А.А. Меліхов, В.Г. Міщенко, Л.О. Омелянович, В.П. Полуянов, Н.Й. Реверчук, А.М. Ткаченко, М.Б. Тумар та ін. [1-7]. До найбільш вагомих наукових результатів можна віднести такі як: розроблення понятійного апарату теорії економічної безпеки, визначення основних складових економічної безпеки, класифікація загроз, формування механізмів забезпечення економічної безпеки, пропозиції щодо критеріїв оцінки стану економічної безпеки підприємства та інші.

Незважаючи на широкий спектр досліджень, багато питань у рамках проблеми економічної безпеки підприємства вимагають подальшого розвитку, у тому числі щодо сутності економічної безпеки підприємства, обґрунтування її структури, способів оцінювання її рівня.

Процес оцінювання рівня економічної безпеки підприємства включає такі кроки:

- 1) вибір критерію ефективності економічної безпеки, який характеризує ступінь наближення підприємства до безпечного стану;
- 2) побудова множини показників (індикаторів) економічної безпеки;
- 3) визначення порогових значень показників (індикаторів);

4) моніторинг вибраних показників і зіставлення їх фактичних значень із пороговими;

5) визначення інтегрального рівня економічної безпеки підприємства за обраними показниками.

Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства повинно базуватися на таких принципах:

- відповідність параметрів оцінювання змісту процесів у системі фінансової безпеки;

- комплексність, тобто врахування всіх чинників, що впливають на загрози фінансовій безпеці підприємства;

- виділення головних елементів наявних або потенційних небезпек і загроз;

- періодичність оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;

- можливість застосування необхідних запобіжних, попереджувальних, профілактичних та корегуючих заходів щодо виявлених або потенційних загроз[1].

На сьогоднішній день у науковій літературі сформувалося чимало методичних підходів до визначення рівня економічної безпеки підприємства, які можна класифікувати таким чином:

- методи прогнозування банкрутства (зокрема, багатофакторні дискримінантні моделі та інші методи інтегральної оцінки фінансово-економічного стану підприємства);

- методи комплексної оцінки загроз (інтегральна оцінка ризику, оцінка ефективності захисних заходів);

- методи комплексної оцінки економічного потенціалу підприємства (багато- векторна ресурсно-функціональна модель економічної безпеки, оцінка конкурентного статусу фірми, інтегральна оцінка додержання інтересів компанії, SWOT-аналіз, багатофакторна лінійна модель) [4].

Проведений аналіз існуючих методичних підходів дав змогу виявити

певні недоліки, що ускладнюють їх використання для оцінки економічної безпеки підприємств. Зокрема, методи прогнозування банкрутства значно обмежують методичну сутність поняття економічної безпеки, адже зводяться лише до оцінки фінансових ризиків. Методи комплексної оцінки загроз передбачають аналіз лише наявної, видимої небезпеки, не враховуючи циклічності розвитку підприємства та причинно-наслідкових зв'язків різних ризиків і загроз. Методи оцінки економічного потенціалу компанії здебільшого потребують великої кількості статистичних даних, що значно знижує достовірність і об'єктивність аналізу за відсутності необхідної інформаційної бази; до того ж потребує доробки механізм визначення окремих складових економічної безпеки підприємства. Тому, потрібно вдосконалити методичну базу оцінки рівня економічної безпеки з метою формування ефективного й адекватного вітчизняним умовам господарювання інструмента виявлення і прогнозування кризових явищ підприємства та визначення шляхів підвищення його економічної стійкості.

Розглядаючи економічну безпеку підприємства як його здатність до ефективного функціонування протягом тривалого часу, потрібне виділити різні рівні економічної безпеки. Для цього проаналізуємо “тримірну діагностику рівня економічної безпеки підприємства”, що являє собою комплексний методичний підхід до визначення економічної стійкості підприємства залежно від трьох основних параметрів: поточної, тактичної і стратегічної економічної безпеки. Особливість даного підходу полягає у визначенні рівня економічної безпеки залежно від певного проміжку часу, відповідно до якого вона оцінюється. Доцільність такого підходу обумовлена еволюційним характером кризових явищ: навіть рівнозначні за своєю силою загрози по-різному впливають на результати господарської діяльності підприємства й тому можуть призвести до його банкрутства в різні періоди часу [3].

Суб'єкт господарської діяльності, який, приміром, має задовільну

ліквідність і низький науково-технологічний потенціал, сьогодні в безпеці, а в майбутньому може опинитися в небезпеці. З огляду на зазначене, у процесі діагностики загального рівня економічної безпеки підприємства доцільно виділити такі її основні форми, як поточна, тактична і стратегічна економічна безпека. При цьому загальний рівень економічної безпеки визначається на підставі оцінки всіх трьох складових.

Відповідно до запропонованого підходу, поточна економічна безпека передбачає відсутність загроз, здатних призвести до припинення життєдіяльності підприємства в поточному періоді. Діагностика поточної безпеки полягає у визначенні рівня платоспроможності підприємства шляхом інтегральної оцінки його фінансово-економічного стану.

Для оцінки цієї складової запропоновано використовувати ряд фінансово- економічних показників, які характеризують:

- рівень фінансової незалежності підприємства;
- стан ліквідності його активів і можливості своєчасного виконання поточних фінансових зобов'язань;
- фінансово-економічні результати діяльності підприємства.

Тактична економічна безпека відображає здатність підприємства до відтворення у процесі реалізації ним господарської діяльності, що досягається при певному рівні ефективності використання ресурсів підприємства (основних засобів, матеріальних і трудових ресурсів). Ця складова економічної безпеки характеризує ефективність організації виробничо-господарської й комерційної діяльності підприємства, раціональність використання його економічного потенціалу. Суб'єкт господарської діяльності може певний час функціонувати при низькому рівні тактичної безпеки, однак недостатня ефективність виробничого процесу й високі комерційні ризики обов'язково призведуть до втрати фінансової стійкості і платоспроможності підприємства.

У процесі діагностики рівня тактичної економічної безпеки, на наш погляд, слід оцінювати такі її основні складові:

- виробничо-технічну, яка відображає ефективність використання основних і оборотних засобів підприємства у процесі здійснення ним виробничої діяльності;

- інтелектуально-кадрову, що характеризує ефективність використання трудових ресурсів підприємства, тобто позитивний ефект, який досягається в ході роботи промислово-виробничого персоналу та зумовлений раціональною організацією й мотивацією трудової діяльності;

- комерційну, яка визначає маркетингову й постачальну тактику підприємства та залежить від ступеня ризику діяльності підприємства, що пов'язаний із реалізацією готової продукції та закупівлею сировини й матеріалів.

Стратегічна економічна безпека характеризує рівень економічного потенціалу підприємства, який обумовлює здатність підприємства до подальшого успішного функціонування та водночас є підтвердженням правильності обраного напрямку розвитку, відповідності результатів роботи підприємства основним макроекономічним тенденціям. Якщо тактична економічна безпека відображає ефективність використання ресурсів, то стратегічна безпека характеризує наявність і якість ресурсів у розпорядженні підприємства взагалі (використання новітніх технологій і техніки у виробництві, можливість доступу до основних сировинних і енергетичних ресурсів, наявність кваліфікованого персоналу тощо). Суб'єкт господарської діяльності може досить довгий час функціонувати і при низькому рівні стратегічної безпеки й навіть мати стійкий фінансово-економічний стан - за умови позитивного впливу ринкової кон'юнктури. А проте очевидно, що відсутність стратегічної безпеки для підприємства означає недоодержання прибутку та його сильну залежність від умов макросередовища.

До основних складових стратегічної безпеки підприємства доцільно віднести такі:

- ринкову, яка відображає конкурентоспроможність підприємства на

галузовому ринку, відповідність його маркетингової стратегії основним ринковим тенденціям, можливості й перспективи реалізації продукції підприємством;

- соціальну, що характеризує інтелектуально-кадровий потенціал підприємства, який визначається кваліфікацією його співробітників і наявністю умов праці на підприємстві, що сприяють підвищенню трудових здібностей персоналу;

- інноваційно-технологічну, яка характеризує ступінь відповідності рівня технологічного розвитку підприємства науково-технологічному розвитку галузі, народного господарства або світової економіки;

- сировинну й енергетичну, що відображає забезпеченість підприємства сировинними й енергетичними ресурсами в обсязі, необхідному для здійснення виробничо-господарської діяльності;

- екологічну, яка характеризує здатність підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність відповідно до національних та світових екологічних норм [3].

Згідно з розглянутим методичним підходом, чисельне значення окремих складових економічної безпеки підприємства визначається як середньозважений ступінь відповідності фактичних значень оціночних показників їх рекомендованим значенням. Даний підхід найкраще відбиває теоретичну сутність економічної безпеки підприємства як його здатність до ефективного функціонування сьогодні й успішного розвитку в майбутньому. Методика має обґрунтований інструмент оцінки окремих складових, а також визначення інтегрального показника економічної безпеки підприємства й розроблену оціночну шкалу його значень. Має практичну користь і може використовуватися при оцінці рівня економічної стійкості вітчизняних підприємств, а також при розробці основних напрямів їх фінансово-економічного оздоровлення й техніко-технологічного розвитку.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): монографія / О. І. Барановський. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Внукова Н. М. Базова методика оцінки економічного ризику підприємств / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 15–21.
3. Довбня С.Б., Гічова Н.Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С.Б. Довбня, Н.Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88–97.
4. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
5. Коваленко В.В. Методичні підходи щодо діагностики рівня економічної безпеки підприємства / В.В. Коваленко // Молодий вчений. – 2016. – № 4. – С. 85–88.
6. Нагорна І. І. Оцінка стійкості економічної безпеки промислового підприємства / І. І. Нагорна // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 249–250.
7. Ткаченко А.М., Резніков О.Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А.М. Ткаченко, О.Л. Резніков // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1 (17). – С. 101–106.